

किंनच्छिष्टसंमतमित्याकांक्षायां द्वयमपि हेतुविशेषयोः समबलत्वात्सममेवेत्याह प्रत्यक्षेति कंठकूपेक्षुत्पिपासानिवृत्तिरित्यादिकंतत्रतत्रधारणाफलयोगपक्षेप्रत्यक्षमेवप्रामाण्यहेतुः सांख्यपक्षेतुपूर्वोदाहृतंशास्त्रमेवास्ति अतःश्रुतिप्रत्यक्षयोस्तुल्यबलत्वाद्द्वयमपिशिष्टसंमतमेवेत्यर्थः ॥ ७ ॥ फलस्याविसंवादादपि द्वयोः साम्यमाह उभेचैतेइति ॥ ८ ॥ फलैक्येहेतुसाधनैक्यमाह तुल्यमिति व्रतानांअहिंसासत्यास्तेयादीनां नह्येकरूपेसाधनेनतिद्वयसंभवति नापिद्वयोर्योः परमत्वंसंभवति अतउभयप्राप्याएकैवगतिः यथोक्तंभगवता यत्सांख्यैःप्राप्यतेस्थानंतयोगैरपिगम्यतइति कतर्हितयोर्विसंवादइत्यतआह दर्शनंनसंमतयोरिति दर्शनंशास्त्रं अयमर्थः महदादित्तकारणंजगत्सर्वइवात्मन्यव्यस्तंतत्सम्यग्वेक्षणलक्षणेनाधिष्ठानज्ञानेनबाधितंचेतुंसारस्यसबीजस्योच्छेदोभवतीतिसांख्याः योगास्तुहेयंदुःखमनागतमितिहेयंवस्तूपन्यस्यद्रष्टृदृश्ययोःसंयोगोहेयहेतुरितितन्निमित्तमुक्तं तथाचमहदादिदृश्याकारवृत्तिनिरोधेनद्रष्टृदृश्ययोर्वियोगेसतिद्रष्टृत्तिसारूप्याभावात्स्वरूपेऽवस्थितिःकैवल्यंभवति यथोक्तं योगश्चित्तवृत्ति

प्रत्यक्षहेतवोयोगाःसांख्याःशास्त्रविनिश्चयाः ॥ उभेचैतेमतेतत्त्वेममतातयुधिष्ठिर ॥ ७ ॥ उभेचैतेमतेज्ञातेनृपतेशिष्टसंमते ॥ अनुष्ठितेयथाशास्त्रंनयेतांपरमां गतिं ॥ ८ ॥ तुल्यंशौचंतपोयुक्तंदयाभूतेषुचानघ ॥ व्रतानांधारणंतुल्यंदर्शनंसमंतयोः ॥ ९ ॥ युधिष्ठिरउवाच यदितुल्यंव्रतंशौचंदयाचात्रफलंतथा ॥ नतुल्यंदर्शनंकस्मात्तन्मेब्रूहिपितामह ॥ १० ॥ भीष्मउवाच रागंमोहतथास्नेहकामंक्रोधंचकेवलं ॥ योगाच्छित्वाततोदोषान्यंचैतान्प्राप्नुवंतितत् ॥ ११ ॥ यथाचानिमिषाःस्थूलाजालंछित्वापुनर्जलं ॥ प्राप्नुवंतितथायोगास्तत्पदंवीतकल्मषाः ॥ १२ ॥ तथैववागुरांछित्वाबलवंतोयथामृगाः ॥ प्राप्नुयुर्विमलंमार्गं विमुक्ताःसर्वबंधनैः ॥ १३ ॥ लोभजनितथाराजनबंधनानिबलान्विताः ॥ छित्वायोगाःपरंमार्गंगच्छंतिविमलंशिवं ॥ १४ ॥

निरोधः तदाद्रष्टुःस्वरूपेवस्थानंवृत्तिसारूप्यमितरत्रेति एवंचहेतुनाशेकार्यनाशाज्जगतोमिथ्यात्वरूपणव्यर्थमितिमन्यतेइति यथोक्तंवासिष्ठे द्वौक्रमौचित्तनाशस्ययोगोज्ञानंचराघव योगोवृत्तिनिरोधोहि ज्ञानंसम्यग्वेक्षणं असाध्यःकस्यचिद्योगःकस्यचित्तत्वनिश्चयः प्रकारौद्वौततोदेवोजगादपरमःशिवइति ॥ ९ ॥ फलसाधनयोरैक्येकिमर्थोयंशास्त्रभेदइतिशंकते यदीति ॥ १० ॥ उत्तरमाह रागमिति अयंभावः ज्ञानपक्षेवस्तुतत्त्वदर्शनसकृदपिबाधितस्यद्वैतसत्यत्वंस्कारस्यपुनरुदयोर्नभवति प्रतिबिंबादिवत्तन्मिथ्यात्वनिश्चयात् तथाचरागाद्यनुदयान्कर्मनापिदेहोनापितज्जडुःखंचभवति संसारकारणाभावास्तुत्वेनमुच्यतेच यथोक्तं दुःखजन्मवृत्तिदोषमिथ्याज्ञानानामुत्तरोत्तरापायेतदनंतरापायादपवर्गइति योगपक्षेतुनिरोधसंस्कारबलेनैवदृश्यसंस्कारोपमर्दःकार्यः ततश्चरागाद्युच्छेदक्रमेणमुच्यते तदभावेत्वसकृन्निरोगाभ्यासेपिरागाद्याकांततयायोगाद्ब्रूथ्यतीतियोगमार्गेमोक्षेविघ्नसंभावनास्तीतिनासौमुख्यइति ॥ ११ ॥ एतदेवमहामत्स्याद्यनेकदृष्टांतरूपपादयति यथाचेत्यादिना अनिमिषामत्स्याः योगशब्दोत्रप्रायेणमत्वर्थीयोचप्रत्ययांतोयोगिपरःप्रकरणाउद्देशः ॥ १२ ॥ बागुरांपाशवतीत्यायुरजुं ॥ १३ ॥ १४ ॥